

HILLEBRAND JENŐ

(1884. jún. 10—1950. márc. 6.)

A magyar őskor ismeretével s ezen is túl: ősrégészetünkkel elválaszthatatlanul összeforrt Hillebrand Jenő neve és munkássága. A céltudatos és tervszerű hazai paleolit-kutatás számára megindulásától a legutóbbi időkig az ő pallérozott logikája, szaktudása és nem utolsósorban szakmaszeretete építette fel a magyar őskori leletek rendszerét és tette világszerte ismertté értékes anyagukat.

Hillebrand Jenő Sopronban született. Szülőhelyén tette le az érettségit, majd a budapesti egyetem bölcsészeti fakultására iratkozott. Disszertációját, amelyben tekintélyes mennyiségű embertani anyagot dolgozott fel és a fogazatról új, máig is érvényes megállapításokat tett, 1908-ban írta meg. 1910-ben a Pázmány Péter Tudomány Egyetem Embertani Intézetében Török Aurél tanársegédjeként kezdte meg pályafutását, majd rövidesen a Nemzeti Múzeumba került, ahol pályája derekán a Régészeti Osztályt igazgatta hosszú éveken át.

1910-től tevékeny munkát végzett a Földtani Társulat Barlangkutató Bizottsága tagjaként, 1924-től kezdve a Nemzetközi Anthropológiai Kongresszus állandó bizottságának is tagja lett. Egyetemi magántanári habilitációját 1913-ban nyerte el, majd később megkapta a rendkívüli egyetemi tanári címet. Termékeny és sokoldalú tudományos munkája, valamint múzeumi elfoglaltsága mellett tevékenyen kivette részét az egyetemi fiatalság neveléséből is. Évekig megbízott előadója az Embertani Intézetnek, utoljára a felszabadulás után hirdet ősember-tani és származástani kollégiumokat 1948-ig.

Hillebrand Jenőt azonban mégsem az anthropológia vonzotta elsősorban. Sokkal inkább érdekelték őt az őskor emberének életkörülményei, anyagi kultúrájának maradványai.

A rendszeres, hazai paleolitikus kutatás 1906-ban kezdődött, amikor Kadić O. Herman Ottó irányítása szerint ásásokat kezdett a Büdöspesztben és a Szeletában. Az első gazdag eredmények 1907-ben jelentkeztek. Hillebrand már 1909-ben — alighogy befejezte tanulmányait — a Földtani Intézet megbízásából ásást vezet a Szeletában. Átveszi munkatársától, a rendszeres és pontosan dolgozó Kadićtól ásási módszereit, s széleskörű természettudományi megfigyeléssel alátámasztott észleleteit világos okfejtéssel összefoglalva közli. 1911-ben már önálló feladattal bízzák meg: a Balla-barlang rétegeit tárja fel. Itt, már pályája kezdetén, eléri minden ősemberkutató legmerészebb célkitűzését, megtalálja az ősember csontmaradványait, a híres Balla-barlangi gyermekkoponyát és kísérő leleteit.

Magyarországon ebben az időben még csak a »protosolutrei« és »solutrei« kultúra maradványait találták meg. Ő kezdetben a »protosolutrei«-t csenevész szakóccákkal jellemezett aurignacinak tekinti, mert csak így tudja összeegyeztetni időrendileg a hazai leleteket a nyugat-európaiakkal, de már 1913-ban megpendíti azt a gondolatot egy külföldi folyóiratban, hogy a magyarországi és a francia solutrei egymástól független kultúrák, továbbá, hogy a mi »protosolutreink« egyidős az itteni aurignacival. Ez a feltevés volt az alapja a legutóbbi évek kutatásaival bizonyított megállapításoknak a magyarországi »solutrei« és aurignaci kultúrák tényleges helyzetét illetően.

Értekes és a kor szintjéhez viszonyítottan mindig haladó szellemű koncepcióit az évről évre szaporodó magyar őskori leletek támasztották alá. A Balla-

barlang után a Kiskevélyi-barlang, Jankovich-barlang, Pálffy-barlang és az Istállóskő ásatai az aurignaci és »magdalen« kultúra eszközeit is napvilágra hozták és gyarapították a jellegzetesen magyar szeleta-kultúráról alkotott ismereteket.

Hillebrand időközben többször járt külföldön és a legkitűnőbb szakemberek vezetése mellett ismerkedett meg a híres francia és német őskori lelőhelyekkel, leletekkel, sőt ásataison is résztvett. Ennek is köszönhető az, hogy a hazai leleteket oly biztos ítélettel és — eléggé sohasem hangsúlyozható — logikával határozta meg, írta le mind a magyar, mind a külföldi szaklapokban. Ez időben sok cikke jelent meg idegen kiadványokban: így kapcsolta be tudományunkat a nemzetközi tudományos élet vérkeringésébe, megismertette és megbecsülést szerzett eredményeinknek.

Eredeti szaktárgyához, az embertanhoz sem lett hűtlen. Dolgozataiban foglalkozott a »fosszilis ember kérdése«-ivel, s hála annak, hogy személyesen tanulmányozta a legtöbb külföldi leletet, fölünyes szaktudással, biztos érzékű monofiletista és darwinista nézőpontból ítélte meg a legnehezebb származástani kérdéseket is.

Általában elmondhatjuk, hogy még esetleges hibái is kora színvonalához mért haladó álláspontját tükrözik. Jó példa erre a 20-as évek elején kialakított monoglacialis felfogása, amely — ha ma már idejét múlt is — akkor, a hazai leletek alapján, a külföldi járószalagtól való egészséges elszakadását bizonyította.

1925-ben elsőként ad hírt arról, hogy Magyarországon megvannak az addig hiányzóknak vélt középső-őskor leletei is, majd néhány esztendővel később a híressé vált avasi mezolit bányaleletet ismerteti. Ugyanezekben az években tárja fel a bodrogkeresztúri, pusztaitvánházi rézkori és a zagyvapálfalvai bronzkori lelőhelyeket. Véglegesen eldönti az önálló rézkor kérdését és bizonyítékokat hoz fel a rézkori kereskedelem mellett.

Állhatatosan vissza-visszatér azonban az őskor kérdéseire. Átveszi és számos vonatkozásban ésszerűbbé építi az akkor oly nagyjelentőségű paleolit vándorlási-elméletet, amelynek segítségével szellemesen magyarázza a döntő fontosságúvá növekedett hazai aurignaci-solutrei egyidejűség problémáját.

Munkásságának betetőzése a hazai őskorról írt tömör, de annál sokatmondóbb monográfiája. A leletek rövid ismertetése mellett szilárd alapokon nyugvó elvi véleményt alkot olyan kérdésekről, amelyek ma is központi problémái a magyar őskor-kutatásnak. Így pl. a jégkori klímacyklusok és kultúrák párhuzamáról, általában a természettudományos adatok és a komplex kutatási-módszer fontosságáról, a hazai »magdalen« kultúrának a tőlünk északra és keletre fekvő vidékek epipaleolit kultúráival való genetikus összefüggéseiről stb., stb.

Hillebrand Jenő munkás élete tudományos eredményeinek kiértékelését nem lehet beleszorítani egy rövid megemlékezés kereteibe. Meg kell itt elégednünk annak leszögezésével, hogy észleletei, megállapításai mindig a haladás irányába mutattak, hogy célkitűzései, amelyeket utolsó cikkében is körvonalazott, az utódok szemével nézve is minden szempontból követendőnek és megvalósítandóknak bizonyultak. S nem áldozhatunk szebben a tanító emlékének, mint azzal, ha célkitűzéseinek megvalósítására törekszünk.

Vértes László